

Een zelfstandig geluid

Tien jaar opkomen voor zzp'ers

Colofon

ISBN: 978 94 6365 222 3

1e druk 2020

© 2020, Pierre Spaninks

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Een zelfstandig geluid

Tien jaar opkomen voor zzp'ers

Pierre Spaninks

Voor Karen en Emma

Inhoud

Voorwoord	9
Verantwoording	17
De zzp'er, volgens de encyclopedie	19
2010-2015	
- Hoe de SER freelancers ziet	23
- ZZP'ers, nu en in de toekomst	29
- Oudere ondernemers, niet minder maar anders	39
- Geef zzp'ers de ruimte om te ondernemen	43
- Het IBO-zzp, beleid versus praktijk	46
- Marktvernieuwers of marktverzekers?	49
- Zelfstandigen doen het steeds vaker samen	55
- Het kabinet raakt verstrikt in zijn eigen beleid	62
2016	
- Een 'permanent bèta'-benadering van het arbeidsrecht	77
- Slimme zzp'ers vragen om slimme intermediairs	82
- Een minimumtarief voor zzp? Slecht idee	91
- ZZP'ers raken opdrachten kwijt door wet DBA	94
- Help de inhuur van zzp'ers weer op gang!	98
- Flex én zeker	102
- Zelfstandig ondernemen, een persoonlijk avontuur	114
2017	
- Maak nú een eind aan de slachting onder zzp'ers	123
- Een scholingsplicht houdt werkenden dom	126
- Niks 'gewoon' een verplicht pensioen voor zzp'ers	132
- Hoezo, 'rechteloos en onbeschermd'?	136
- Zonder personeel in politiek en polder	139
- 'Modern Werkenden, verenigt u'	145
- Pensioenfondsen hebben zelfstandigen helemaal niet nodig	148

2018

- Verplicht verzekeren, noodzaak of gotspe? 155
- ‘Digitale nomaden’? Doe effe normaal 160
- Een baan houdt je klein, werk maakt je groot 164
- Flex en zzp in het onderwijs, een storm in een glas water 168

2019

- Verkiezingen 2019: standpunten over zzp 173
- Twee keer zoveel arme werknemers als zelfstandigen 180
- Opdrachtgevers en zzp’ers vragen waar ze aan toe zijn 184
- Verplichte verzekering voor zzp, onzekerheid voor iedereen 188
- Vertijdelijking: een nieuw perspectief op werk en zekerheid 191

2020

- Advies commissie-Borstlap is aanslag op zelfstandigen 209

Over de auteur 219

Voorwoord

Dit jaar, 2020, word ik 65. Dan heb ik er meer dan 45 jaar betaald werk op zitten. Dat vind ik een mooi moment om het alvast wat kalmer aan te gaan doen en te stoppen als zzp-expert. Dus geen dagelijkse berichten meer daarover op social media, geen blogs, geen interviews, geen advieswerk. Dat zal even wennen zijn. Mijn betrokkenheid bij het zzp-dossier gaat terug tot 2005, toen ik bestuurslid werd van de Freelancers Associatie. Sindsdien heb ik de markt zien veranderen, heb ik bewindsliden zien gaan en zien komen, en heb ik het klimaat zien omslaan. Ik heb er jarenlang van alles van gevonden en er van alles over gezegd, tot vreugde van de een en tot ergernis van de ander. Het zoet neem ik mee, het zuur laat ik achter me.

Qua betaald werk pak ik weer op wat ik deed voordat ik fulltime die zzp-expert werd. Ik blijf managementboeken bespreken, auteurs interviewen, columns schrijven (met wat grotere afstand tot de actualiteit), teksten redigeren waar iets van afhangt, en hier en daar wat communicatieadvies geven. Voor een aantal oude trouwe klanten, misschien voor een paar nieuwe, en maximaal twee dagen per week. Daarnaast blijf ik de Werkvereniging steunen. Daar heb ik een breder kader gevonden waar mijn verhaal over zelfstandig ondernemerschap in past, en een aantal fantastische collega's met wie het fijn samenwerken is, voor een doel waar ik achter sta. De tijd die vrijkomt, hoop ik te besteden aan dingen waar ik de afgelopen jaren niet of te weinig aan toe ben gekomen.

Wat dreef mij, om me zo in dat zzp-dossier vast te bijten en

me er zo druk over te maken als ik gedaan heb? Twee dingen. Een: zelf ben ik een bewuste zzp'er. Ik houd ervan voor eigen rekening en risico projecten aan te pakken en me daarin te ontwikkelen. Ik houd ervan mooie dingen te doen voor leuke klanten, daar resultaat van te zien, en daar de vruchten van te plukken. Zo nu en dan op je bek gaan, opstaan en weer doorgaan, hoort daar ook bij. Die instelling herken ik bij veel mensen om me heen die ook als zelfstandige werken, allemaal in hun eigen vak en op hun eigen manier. Des te meer heeft het me altijd verbaasd - en later ook gestoord – hoe anders de beeldvorming is over die zelfstandigen als groep, in de samenleving, op de arbeidsmarkt. Daar zijn het ofwel werkenden zonder rechtspositie die worden uitgebuit door perfide kapitalisten, ofwel *fat cats* die zich aan hun maatschappelijke verantwoordelijkheid onttrekken en zich verrijken ten koste van gesubsidieerde instellingen als scholen en ziekenhuizen. Die framing van zo'n grote groep werkenden (zo'n 12% van de werkzame beroepsbevolking) stuitte me tegen de borst en daar wilde ik me tegen teweerstellen.

Die valse beeldvorming – en dan kom ik op mijn tweede drijfveer – geschiedt voor een belangrijk deel in de media. In de kranten en tijdschriften, in de radio- en televisieprogramma's en in de sociale media waar ik zelf als journalist ook jaren voor heb gewerkt en waar ik – net als aan dat zelfstandig ondernemerschap – ook een stukje van mijn identiteit aan ontleen. Als ik dan vakgenoten zag die er een potje van maakten, kon ik het niet laten om hen daarop aan te spreken en hen te wijzen op de feiten en de cijfers.

Vandaar dus dat ik heb gedaan wat ik heb gedaan, in dat zzp-dossier: me er zelf in verdiepen, er onderzoek naar doen,

erover publiceren, erover spreken, en er desgevraagd ook advies over geven aan wie er oprecht wat mee wilde. Vanaf 2010 intensiever en met steeds meer focus, totdat ik vanaf 2015 bijna niets anders meer deed. Quote begon me gek-scherend de ‘zzp-keizer’ te noemen en BNR Nieuwsradio ging me al wat serieuzer aankondigen als ‘zzp-expert’. Dat laatste heb ik toen maar op mijn visitekaartje laten zetten.

Tussen 2010 en 2020 heb ik veel zien passeren. Ik hang het even op aan de vier kabinetten die ik in die tijd heb meege-maakt.

- Het vierde kabinet-Balkenende (met CDA, VVD, PvdA, van februari 2007 tot oktober 2010) presideerde over de kredietcrisis. Vooral in 2009 en 2010 werden zzp'ers daar hard door getroffen. Daarvan waren er destijds tegen de 900duizend, op een totaal van 8 miljoen werkenden. Donner was minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, De Jager staatssecretaris van Financiën, allebei van het CDA. Aanvankelijk waren ze van plan geweest de zelfstandigenaftrek af te bouwen, maar vanwege de crisis zagen ze daar vanaf en maakten ze een andere regeling, de mkb-winstvrijstelling, zelfs toegankelijker.
- Het eerste kabinet-Rutte (VVD en CDA met gedoo-gsteun van de PVV, van oktober 2010 tot november 2012) kon als een van zijn eerste daden het advies in ontvangst nemen dat de Sociaal-Economische Raad intussen had opgesteld over zzp'ers. Het bracht, voor het eerst, deze groep echt in beeld en probeerde daar een integrale visie op te ontwikkelen. Kamp als mi-

nister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Weekers als staatssecretaris van Financiën, beiden van de VVD, konden of wilden er weinig mee. Het kabinet viel tussentijds. Op dat moment waren er iets meer dan 900duizend zzp'ers op 7,9 miljoen werkenden.

- Het tweede kabinet-Rutte (VVD en PvdA, november 2012 tot oktober 2017) had ineens wel allerlei plannen met zzp'ers. Het beleid kwam uit de koker van de sociaaldemocraten (met Asscher als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid) maar de uitvoering lieten ze leep aan de liberalen (met Wiebes als staatssecretaris van Financiën). De zelfstandigenaftrek, die tot dan toe winstafhankelijk was geweest, werd op een vast bedrag gesteld. Een ambtelijke werkgroep kreeg opdracht tot een interdepartementaal beleidsonderzoek. Nog voordat de inkt daarvan droog was, besloot het kabinet de Verklaring Arbeidsrelatie (VAR) af te schaffen. Daartoe werd in september 2014 het wetsvoorstel Deregulering Beoordeling Arbeidsrelaties (DBA) ingediend. Om vermeende schijnzelfstandigen uit het systeem te halen zou er een Beschikking Geen Loonheffing (BGL) komen, maar het lukte niet de daarvoor noodzakelijke webmodule te bouwen. Daarop greep het kabinet naar het instrument van modelovereenkomsten, iets wat belangenorganisaties van zzp'ers aanvankelijk wel zagen zitten. Nadat het nieuwe stelsel met stoom en kokend water door de beide Kamers was gejaagd, werd het begin 2016 operationeel. Nog voor het eind van het jaar onttaardde het in wat sommigen een *DBAkel* noemden en ande-

ren een *clusterfuck*. De onzekerheid die het creëerde in de markt, kostte tienduizenden echte zzp'ers werk en inkomen. Bij wijze van noodverband kwam er een tijdelijk moratorium op de handhaving van de wet. Aan het eind van deze roerige kabinetsperiode waren er 1 miljoen zzp'ers op een werkzame beroepsbevolking van 8,3 miljoen.

- Het derde kabinet-Rutte (met VVD, D66, CDA en CU, vanaf oktober 2017) zat dus met een lastige erfenis. D66 had tot dan toe de oppositie geleid tegen het staande zzp-beleid, maar liet zich nu verleiden er verantwoordelijkheid voor te nemen. Koolmees werd minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Snel staatssecretaris van Financiën. In de regeringsverklaring werd vervanging aangekondigd van de DBA, maar naar een alternatief bleef het zoeken. Aanzetten om het geldende arbeidsrecht aan te passen aan de huidige tijd met naast werkgevers en werknemers ook een substantiële groep zelfstandigen, liepen vast in de politiek-juridische modder. De Wet Arbeidsmarkt in Balans ging over werknemers, daarin moesten zelfstandigen buiten beschouwing blijven. Voor het grote geheel en de lange termijn werd de Commissie Regulering van Werk ingesteld, onder voorzitterschap van oud-topambtenaar Borstlap. Terwijl die aan het broeden was, gooide het kabinet alvast wat knuppels in het hoenderhok: eerst een verdere bezuiniging op de zelfstandigenaftrek, toen een voorstel voor een Wet minimumbeloning zelfstandigen en zelfstandigenverklaring, en (gewoon blijven proberen) een webmodule. De commissie-Borstlap kwam in januari met

een advies dat niet anders gelezen kan worden dan als een poging om het verschijnsel zzp zo niet de kop in te drukken dan toch op zijn minst fors terug te dringen. Meer dan 1 miljoen zzp'ers op 9 miljoen werkenden, daar zou het land aan ten onder gaan!

Als er in de zzp-discussie ooit een kantelpunt is geweest, dan was dat de formatie van het tweede kabinet Rutte. Daarbij liet de VVD die in theorie de ondernemerspartij is, het zzp-beleid over aan de PvdA die in de praktijk de werknemerspartij is. Dat was de vertaling in politieke realiteit van een ideologische ontwikkeling waarin het beeld van zzp'ers veranderde van marktvernieuwers in marktvernielers. Ik heb mijn best gedaan om me te midden daarvan op te stellen als onpartijdig waarnemer en objectief onderzoeker, maar – en dan geef ik mijn critici achteraf gelijk – dat is me maar af en toe en dan nog slechts ten dele gelukt. Vaker klonk ik als de zzp-kampioen, ook of juist als ik alleen maar de achterkant van het gelijk belichtte - en ik zou een huichelaar zijn als ik zei dat ik daar spijt van had.

Ondertussen merkte ik wel dat het me steeds meer ging kosten om 24/7 met het onderwerp bezig te zijn op de manier waarop ik dat deed. Het werd minder spannend, minder inspirerend, minder uitdagend doordat de discussie in kringetjes rond begon te draaien – of zelfs in een spiraal naar beneden werd gezogen. Daarbij moest ik in mijn eigen bijdragen steeds meer oppassen om niet mijn boosheid over feitenvrije beweringen en over absurde aantijgingen de overhand te laten krijgen. Om dat voor te zijn, besloot ik afgelopen najaar deze arena te verlaten en in elk geval als zzp-expert met pensioen te gaan. De vraag was alleen nog

even met ingang van wanneer. Ik wilde sowieso graag het eindrapport van de commissie-Borstlap nog actief meemaken, het analyseren, erop reageren. Doordat de commissie zijn deadline van 1 december 2019 niet bleek te halen en pas eind januari 2020 kon leveren, schoof ook mijn datum op. Maar nu is het dan echt zo ver.

Ten afscheid mocht ik van Jitske Kingma (we go back a long way) bij haar uitgeverij Elikser deze bundel publiceren, met een keuze uit wat ik in mijn rol van zzp-expert allemaal heb geschreven. Ik heb er bewust niet mijn meest polemische stukken voor gekozen. Liever heb ik de nadruk gelegd op verhalen met een wat bredere scope, een algemenere strekking. Vaak zijn die gerelateerd aan overgangsmomenten in de ontwikkeling, zoals *ZZP'ers raken opdrachten kwijt door wet DBA*. Dat schreef ik toen in september 2016 de eerste kwalijke gevolgen van de wet DBA zichtbaar werden. Zo is deze bloemlezing ook een soort kroniek geworden van tien jaar maatschappelijke en politieke discussie over zzp.

Verantwoording

In deze bloemlezing heb ik in principe de chronologische volgorde aangehouden waarin de opgenomen stukken zijn gepubliceerd. De enige uitzondering daarop is *De zzp'er, volgens de encyclopedie*, dat ik vanwege de feitelijke informatie die het bevat voorop heb geplaatst. De oorspronkelijke teksten, met links naar geraadpleegde bronnen, zijn terug te vinden op mijn blog (<https://pierrespaninks.nl>). Om daarbij wat context aan te brengen die nuttig is voor het begrip, heb ik er hier grotendeels nieuwe inleidende alinea's aan toegevoegd. Kennelijke tikfouten heb ik stilzwijgend hersteld. Tenzij anders vermeld hebben feiten en cijfers betrekking op de stand van zaken zoals die was op het moment dat ik de oorspronkelijke tekst schreef. Een enkele keer licht ik iets toe tussen vierkante haken.

Alle auteursrechten berusten bij mij, in voorkomende gevallen samen met de daarbij genoemde co-auteur. Hans Biesheuvel was meteen akkoord toen ik hem vroeg of ik hier de tekst mocht opnemen die ik namens ONL voor ondernemers had uitgesproken bij de hoorzitting van *Het IBO-zzp*. Anne Meint Bouma gaf me vriendelijk toestemming om twee stukken die ik met hem samen heb geschreven in deze bundel op te nemen: *Flex én zeker* en *Vertijdelijking, een nieuw perspectief op werk en zekerheid*. Roos Wouters deed hetzelfde voor *Verplichte verzekering voor zzp, onzekerheid voor iedereen*, en Geert-Jan Waasdorp voor *ZZP'ers raken opdrachten kwijt door wet DBA*.

Het merendeel van de stukken heb ik geschreven voor eigen rekening en risico. Voor sommige heb ik een financiële bijdra-

ge ontvangen, uiteraard zonder dat er voorwaarden werden gesteld aan vorm en inhoud. *Marktvernieuwers of marktverzekers* kwam tot stand dankzij crowdfunding via Journalism. *Slimme zzp'ers vragen om slimme intermediairs*, *Pensioenfondsen hebben zelfstandigen niet nodig*, *Verplicht verzekeren, noodzaak of gotspe* en *Zelfstandig ondernemen, een avontuur* zijn gebaseerd op lezingen die werden betaald door respectievelijk IT-Staffing, de Pensioenfederatie, de NVJ, en Platform Z. *Flex én zeker*, *Een scholingsplicht houdt werkenden dom*, *Een baan houdt je klein, werk maakt je groot* en *Vertijdelijking: een nieuw perspectief op werk en zekerheid* schreef ik in opdracht van Brainnet, dat toestemming verleende om ze hier op te nemen.

De zzp'er, volgens de encyclopedie

Toen ik leerling-journalist was bij de Zwolse Courant, in de jaren zeventig, had ik altijd de Ensie onder handbereik, de Eerste Nederlandse Systematisch Ingerichte Encyclopedie. Die bestaat nog steeds, zij het alleen online. De redactie daarvan vereerde mij in 2017 met het verzoek een artikel te schrijven over de zzp'er. Dat was een hele toer, alleen al omdat het in 275 woorden moest. Dit is hoe het daar staat na de derde update in februari 2020.

Een zzp'er (zelfstandige zonder personeel) is een natuurlijk persoon die betaald werk doet zonder daarvoor bij een werkgever in loondienst te zijn en zonder zelf werknemers in loondienst te hebben. Eind 2019 telde Nederland 1.112duizend mensen met een inkomen dat hoofdzakelijk kwam uit werk als zzp'er (voltijd of deeltijd).

Ongeveer 211duizend zzp'ers maken eigen producten en/of handelen daarin, terwijl 901duizend zich laten inhuren door particuliere of zakelijke opdrachtgevers. Degenen die in langer lopende projecten werken voor slechts één zakelijke opdrachtgever (naar schatting 150duizend tot 350duizend personen), kunnen worden gerekend tot de flexwerkers.

ZZP'ers werken in alle sectoren van de economie maar vooral in de zakelijke dienstverlening, de bouwnijverheid en de detailhandel. De meerderheid is ouder dan 45 jaar. Mannen maken 60% uit van het totaal, vrouwen 40%. Met name middelbaar en hoger opgeleiden en jongeren maken de overstap naar zzp. Volgens het CBS gaan zij dan gemiddeld iets minder verdienen, maar worden zij wel gelukkiger.

ZZP'ers ondernemen voor eigen rekening en risico. Enkele beroepsgroepen uitgezonderd, zijn zij BTW-plichtig. Over hun winst betalen zij inkomstenbelasting en premies. Daarbij komen zij in aanmerking voor mkb-winstvrijstelling. Als zij meer dan 1.225 uur per jaar besteden aan hun onderneming, kunnen zij daarnaast nog zelfstandigenaftrek krijgen.

ZZP'ers zijn verplicht verzekerd voor de volksverzekeringen (AOW, Anw, Wlz) en de basisverzekering ziektekosten, en komen indien nodig in aanmerking voor bijstand. De werknemersverzekeringen (WW, WAO, WIA, ZW) en de pensioenplicht zijn niet op hen van toepassing.

Het kabinet werkt aan nieuwe regels om te bepalen wanneer zakelijke opdrachtgevers iemand als zzp'er mogen inhuren. Ook is er discussie over hun plaats in het sociale stelsel. Daarbij is o.a. sprake van een minimumtarief (16 euro per uur) en een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering. Geen van beide maatregelen is onomstreden. De Commissie Regulering van Werk adviseerde het kabinet begin 2020 om zzp aan banden te leggen.